

Istraživanje o radu s transrodnim pacijentima unutar sistema primarne zdravstvene zaštite

Istraživanje o položaju transrodnih osoba u sistemu zdravstvene zaštite sproveda je organizacija Geten u okviru projekta usmerenog na decentralizaciju transspecifične zdravstvene zaštite. Istraživanje je sprovedeno tokom novembra i decembra 2021.g. i januara 2022.g. Domovima zdravlja u Republici Srbiji je poslat zahtev za pristup informacijama od javnog značaja u kome su se nalazile tri grupe pitanja: opšti podaci o ustanovi (naziv, mesto i region, broj pacijenata), podaci o pružanju usluga transrodnim pacijentima, kao i pitanja o (samo)proceni kompetentnosti ustanove i motivisanosti za rad s transrodnim pacijentima, uključujući i obuke za rad sa seksualnim i rodnim manjinama.

Svoje odgovore je poslao 91 dom zdravlja. Nešto više od četvrtine od ukupnog broja domova zdravlja koji su učestvovali u istraživanju je iz Vojvodine (27,7%), jedna petina je iz zapadne Srbije (20,9%) i južne Srbije (18,7%), dok je iz Beograda stiglo 13,2% odgovora, iz centralne Srbije 12,1%, a iz istočne Srbije 7,7%.

Od ukupnog broja domova zdravlja, 16,5% domova zdravlja je odgovorilo da je radilo s transrodnim pacijentima, dok podjednak procenat (41,7%) izjavljuje da nisu radili s transrodnim pacijentima ili da o tome nemaju podatke.

Tabela 1. Da li ste u prethodnih pet godina radili s transrodnim pacijentima

	F	%
Da	15	16,5%
Ne	38	41,7%
Nemamo podatke	38	41,7%
Ukupno	91	100%

Iskustva domova zdravlja koji imaju transrodne pacijente

U nastavku ćemo dati kratku analizu odgovora ovih 15 domova zdravlja koji jesu imali transrodne pacijente. Interesantno je da je više od polovine tih domova zdravlja (ukupno 8) iz Vojvodine, 3 su iz Beograda i po jedan iz Zapadne, Centralne i Južne Srbije. Samo jedan (beogradski) dom zdravlja navodi da ima preko 20 transrodnih pacijenata, jedan (takođe beogradski) da ima između 10 i 20, dok ostali imaju manje od 10 transrodnih pacijenata.

Domove zdravlja smo pitali i o broju pacijenata koji su koristili različite vrste usluga. Mada više od polovine uzorka nije odgovorilo na ovo pitanje, raspodela dobijenih odgovora nam ukazuje u koje specijalizacije je potrebno uključiti znanja i veštine o radu s transrodnim osobama.

Tabela 2. Zdravstvene usluge koje su koristili transrodni pacijenti

Usluga	Broj pacijenata
--------	-----------------

Pregled psihijatra (odrasli)	7
Pregled ginekologa (odrasli)	5
Pregled pedijatra	4
Pregled urologa (odrasli)	3
Pregled lekara opšte prakse (odrasli)	2
Pregled interniste (odrasli)	2
Pregled psihologa – deca	1
Pregled psihologa – odrasli	1
Ultrazvučna dijagnostika	1
Usluge medicinskog tehničara	1

Kao što vidimo iz dobijenih odgovora, neophodna je edukacija lekara različitih specijalizacija, kao i psihologa i medicinskih sestara i tehničara. Pored toga što istraživanja ukazuju na veću izraženost teškoća s mentalnim zdravljem usled izloženosti stigmatizaciji, psihijatar je i zbog procedure medicinskog prilagođavanja pola prva stanica kojoj se javljaju transrodni pacijenti, pa je zato i očekivano što je najveći broj pregleda upravo u ovom domenu.

Trećina domova zdravlja je uputila barem jednog transrodnog pacijenta Republičkoj stručnoj komisiji za transrodna stanja. Tom prilikom nisu naišli na veće teškoće pri komunikaciji za Republičkim fondom za zdravstveno osiguranje u poređenju sa cisrodnim pacijentima.

Tabela 3. Upućivanje pacijenata Republičkoj stručnoj komisiji za transrodna stanja

	Frekvencija	Procenat
Da, jesmo uputili pacijente RSKZTS	5	33,3%
Ne, nismo imali upućivanja RSKZTS	5	33,3%
Nemamo podatke	5	33,3%
Ukupno	15	100%

Upoznatost sa specifičnostima rada s transrodnim pacijentima

U ovom delu istraživanja smo domove zdravlja pitali za njihovu samoprocenu upoznatosti sa upućivanjem transrodnih pacijenata Republičkoj stručnoj komisiji za transrodna stanja, saradnju unutar njihove ustanove sa ciljem pružanja sveobuhvatne nege, eventualnu evidenciju transrodnih pacijenata, kao i edukovanosti za rad s ovom grupom pacijenata.

Kad je reč o samoproceni upoznatosti sa procedurom medicinskog prilagođavanja pola, skoro polovina domova zdravlja izjavljuje da nisu upoznati sa procedurom.

Tabela 4. Upoznatost sa procedurom medicinskog prilagođavanja pola

	Frekvencija	Procenat
Da, upoznati smo s procedurom	42	51,2%

Ne, nismo upoznati s procedurom	40	48,8%
Ukupno	82	100%

Kad je reč o evidentiranju transrodnog statusa pacijenta, devet od deset domova zdravlja izjavljuje da ne vodi tu vrstu evidencije. Od onih koji prikupljaju te podatke, četiri doma zdravlja iz Vojvodine taj podatak unose u elektronski medicinski karton Helijant, dok peti dom zdravlja (takođe iz Vojvodine) pojašnjava da se u karton unose dva odvojena podatka o polu: pol po rođenju i trenutni pol. Ovo je primer dobre prakse koji bi trebalo primeniti na nivou cene države.

Tri četvrtine domova zdravlja (76,9%) navodi da ne postoji saradnja između lekara različitih specijalizacija sa ciljem sveobuhvatnijeg pružanja zdravstvene nege transrodnim pacijenata, uz napomenu da ta saradnja postoji po potrebi, u okviru stručnih kolegijuma i stručnih konsultacije. Pored toga, dom zdravlja koji ima veći broj transrodnih pacijenata navodi dobru saradnju lekara opšte prakse i pedijatar sa ginekologom, psihologom i psihijatrom.

Kad je reč o obukama za rad s transrodnim osobama, u istraživanju smo ponudili odgovor koji se odnosi specifično na rad s transrodnim osobama, kao i na rad s LGBT osobama uopšte.

Nijedan dom zdravlja nije organizovao obuke o radu s transrodnim pacijentima u okviru programa kontinuirane medicinske edukacije, dok 5,8% jeste kad je reč o radu s LGBT osobama.

Tabela 5. Organizovanje obuka o radu s transrodnim/LGBT osobama unutar doma zdravlja

	Učestalost	Frekvencija
Da, organizovali smo obuke o radu s LGBT osobama	5	5,8%
Da, organizovali smo obuke o radu s transrodnim osobama	0	0%
Ne, nismo organizovali takve obuke	81	94,2%
Ukupno	86	100%

Situacija je nešto bolja kad je reč o samostalnom pohađanju obuka izvan matičnog doma zdravlja: 7% izjavljuje da su njihovi zaposleni pohađali obuku o radu s transrodnim osobama, 9.3% o radu s LGBT pacijentima, skoro jedna trećina (30,2%) da nisu pohađali ovakve obuke, dok 60,5% nema ove podatke.

Dve trećine domova zdravlja jeste zainteresovano za obuku o radu sa LGBT ili transrodnim osobama.

Tabela 4. Zainteresovanost za obuku o radu s transrodnim/LGBT osobama

	Frekvencija	Procenat
Da, za obuku o radu s LGBT osobama	48	55,8%
Da, za obuku o radu s transrodnim osobama	51	59,3%
Nismo zainteresovani za takve obuke	32	37,2%

U razumevanju ovih podataka je važno imati na umu da se istraživanje odvijalo tokom pandemije SARS-CoV-2 i da je obuhvatilo kraj talasa delte i početak talasa omikrona, što svakako može da utiče na kapacitete i motivisanost domova zdravlja da učestvuju u istraživanju, kao i da izraze interesovanje za održavanje predloženih obuka.

Zaključak i preporuke

Ovo istraživanje ukazuje na važnost edukovanja zdravstvenih radnika i radnica u primarnoj zdravstvenoj zaštiti radu s transrodnim osobama, što ujedno predstavlja put ka decentralizaciji nekih aspekata transspecifične zdravstvene nege. Manje od šestine domova zdravlja koji su učestvovali u istraživanju je prijavilo da je pružalo usluge transrodnim pacijentima, polovina nije upoznata s koracima medicinskog prilagođavanja pola, nijedan dom zdravlja nije organizovao obuku o radu s transrodnim pacijentima, a procenat domova zdravlja čiji su zaposleni učestvovali u obukama o radu s trans i LGBT osobama je i dalje veoma nizak.

Značajna je i teritorijalna disproporcionalnost u odgovorima – više od polovine domova zdravlja koji izveštavaju da imaju transrodne pacijente je iz Vojvodine. Objašnjenje ovakvih podataka možemo tražiti u nepostojanju sistema evidentiranja transrodnih pacijenata u drugim regionima, ali i u mogućem manjku poverenja transrodnih osoba da traže zdravstvenu negu ili da saopšte svoj zdravstveni status.

Elektronski medicinski karton Helijant koji koriste domovi zdravlja u Vojvodini je primer dobre prakse za evidentiranje transrodnih pacijenata, upravo zbog dvostrukog vođenja podataka o polu kao pol pripisan po rođenju i trenutni pol (rod) osobe. Pored toga što omogućava prikupljanje podataka o transrodnim pacijentima, on otvara i mogućnost za validiranje rodnog identiteta osobe.

Druga važna preporuka je neophodnost uključivanje teme rada s transrodnim pacijentima kako u programe srednjih stručnih škola i fakulteta, tako i u obuke u okviru kontinuirane medicinske edukacije.

Istraživanje je urađeno u okviru projekta Unapređenje pravnog statusa LGBTIQ osoba sa posebnim fokusom na trans, interseks i rodno nebinarne osobe u Srbiji – standardizacija i uvođenje pozitivnih praksi pravnog priznanja roda na lokalnom i nacionalnom nivou, koji podržava Ambasada Kraljevine Holandije u Srbiji.